

بررسی رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی در بین زنان

سالمند شهر یزد

مسعود حاجی زاده میمندی*

اکبر زارع شاه‌آبادی**

نرگس مروی نام***

فاطمه ابوترابی زارچی****

چکیده

سالمندی و زنانه شدن سالمندی پدیده‌ای است که جامعه‌ی ایران با آن روبه‌رو است. توجه به مسائل سالمندان به ویژه رضایت از زندگی آنها در نزد سیاست‌گذاران اجتماعی اهمیت فراوانی دارد. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین دینداری و ابعاد مختلف آن با رضایت از زندگی در بین زنان سالمند شهر یزد انجام شده است. این پژوهش با روش کمی و تکنیک پیمایشی انجام گرفت و تعداد نمونه ۲۶۵ نفر تعیین گردید. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که میزان رضایت از زندگی در بین زنان سالمند شهر یزد در حد متوسطی است و میزان دینداری در بین آنها در حد بالایی قرار دارد. به ترتیب ابعاد پیامدی، اعتقادی، عاطفی و مناسکی بیشترین وزن را در شکل‌دهی به دینداری در نزد زنان سالمند شهر یزد دارند و همچنین دینداری به طور کلی با رضایت از زندگی رابطه‌ی مثبت معناداری را نشان داده است. دیگر اینکه ابعاد عاطفی و مناسکی بیشترین ارتباط را با رضایت از زندگی دارند، ولی ابعاد پیامدی و اعتقادی رابطه‌ی معناداری با متغیر رضایت از زندگی ندارند.

واژگان کلیدی

رضایت از زندگی، دینداری، بعد پیامدی، بعد عاطفی، بعد مناسکی، زنان سالمند، یزد.

*- دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه یزد masoudhajizadehmemyandi@gmail.com

** - دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه یزد

*** - کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

**** - دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه دانشگاه یاسوج

۱- مقدمه و طرح مسئله

توسعه‌ی جوامع، منجر به افزایش دسترسی بشر به امکانات و دسترسی به بهداشت و درمان مناسب‌تر شده است که خود این مسئله نیز باعث افزایش طول عمر بشر شده و این، یعنی اینکه تعداد بیشتری از مردم پیری را تجربه می‌کنند (معمدی ۱۳۸۴: ۱۱۷). سالمندی پدیده‌ای است که اکثر کشورهای توسعه یافته آن را تجربه کرده‌اند و کشورهای در حال توسعه نیز با آن روبه‌رو خواهند شد. از آنجا که معمولاً مرحله‌ی سالخوردگی یک جمعیت زمانی است که تعداد سالخوردگان یک کشور بالای ۱۰٪ جمعیت باشد (سرائی ۱۳۸۲: ۹۴) و در مورد زنان ایران این میزان هنوز کمتر از ۱۰٪ است، بنابراین ساخت سنی جمعیت ایران هنوز وارد مرحله‌ی سالمندی نشده است و در حال انتقال از ساخت سنی میانسالی به سالخوردگی است، ولی ممکن است زنان ایران در آینده با پدیده‌ی زنانه شدن سالمندی روبه‌رو شوند. این امر نیازمند توجه سیاست‌گذاران کشور به پدیده‌ی سالمندی به ویژه در بین زنان است. سازمان ملل متحد برنامه‌ی «سالمندی فعال» را برای سالمندان مطرح کرده است. سالمندی فعال یعنی به حداکثر رساندن سطح سلامت، مشارکت و امنیت افراد سالمند به منظور تقویت کیفیت زندگی آنها، که هر کدام از اینها تمهیدات اجتماعی، بهداشتی، فرهنگی و اقتصادی خاص خود را می‌طلبند.

سالمندی دوران حساسی از زندگی بوده و توجه به مسائل و نیازهای این مرحله یک ضرورت اجتماعی محسوب می‌شود. در این سن احساس تنهایی و نیاز به تعلق خاطری که در اثر کاهش روابط اجتماعی ایجاد می‌شود، علاوه بر سلامت جسمانی بر نحوه‌ی زندگی و میزان رضایت از زندگی سالمندان نیز تأثیر می‌گذارد. رضایت از زندگی نوعی احساس شادی کلی و عمیق درونی است که ناشی از تجربه‌های فردی در جهان بیرون است یعنی منعکس کننده‌ی احساس و نظر کلی فرد در یک جامعه نسبت به جهانی است که در آن زندگی می‌کند. رضایت از زندگی در هر جامعه‌ای به میزان متفاوتی ظهور می‌کند و متأثر از عوامل عدیده‌ای است.

یکی از عوامل مؤثر در رضایت از زندگی، میزان دینداری افراد است. بنا بر یافته‌های پیمایش ارزش‌های جهانی، ایران در بین ۶۹ کشور جهان رتبه‌ی ۶۱ را به خود اختصاص داده است (چلبی و موسوی ۱۳۸۷: ۴۹)، یعنی میزان رضایت از زندگی در جامعه‌ی ایران در سطح پایینی قرار دارد. از آنجا که کشور ایران به عنوان یک کشور مذهبی شناخته می‌شود و در متون دینی به ویژه آیات و روایات بارها بر رابطه‌ی مثبت بین دینداری و ایمان به خدا با رضایت از زندگی و مؤلفه‌های آن (آرامش قلبی، امیدواری، خوش‌بینی و امثالهم) تأکید شده است، توجه به رابطه‌ی بین رضایت از زندگی و دینداری حائز اهمیت است.

توجه به میزان دینداری و رضایت از زندگی در میان سالمندان به ویژه زنان اهمیت بسیاری دارد. اهمیت این مسئله را می‌توان از چند جنبه در نظر گرفت.

۱- پدیده‌ی سالمندی در زنان چیزی فراتر از پیری در مردان است، زیرا با فقدان کارکردی همراه است که همیشه به عنوان مظهر زنانگی یعنی زایش و باروری مطرح بوده است. تنش‌های خانوادگی ناشی از بازنشستگی مرد که بیشتر با دوره‌ی سالمندی زن هم‌زمان است، موضوع مهمی است که گاهی مداخله و مشاوره‌ی حرفه‌ای را الزامی می‌کند. زن سالمند به اقتضای سن خویش با بحران‌ها و دگرگونی‌های دیگری هم روبه‌رو است؛ فرزندان بزرگ شده و خانه را ترک کرده‌اند و مادری از این پس نقش اصلی زن در خانواده نیست و دیگر کارکرد عمده‌ای ندارد که انجام دهد. در این وضعیت مسئله‌ی رضایت از زندگی مطرح می‌شود.

۲- اگر چه در جوامع توسعه یافته تسهیلات، امکانات مادی، مراقبت‌ها و کمک‌های دولتی بسیاری در اختیار سالمخوردگان قرار می‌گیرد، اما تنهایی و آسیب‌های روانی سالمخوردگان در این کشورها بسیار زیاد است (بهنام ۱۳۸۳: ۱۲۰). زیرا حرکت جوامع به سمت توسعه‌ی انسانی منجر به تغییر در نگرش‌ها و ارزش‌های خانوادگی شده است. بدین معنا که مسئولیت حفظ و نگهداری از سالمندان از دوش خانواده برداشته شده و به عنوان یکی از مسئولیت‌های دولت قلمداد می‌شود. گسترش خانه‌های سالمندان یکی

بررسی رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی در بین زنان سالمند

از نشانه‌های این وضعیت است. همچنین در این جوامع می‌توان خشونت نسبت به افراد سالمند خانواده را مشاهده کرد. این وضعیت‌ها منجر به کاهش رضایت از زندگی سالمندان می‌شود.

۳- وقتی که سالخورده‌گان در انتظار مرگ هستند و سلامتی آنها کاهش می‌یابد، از جامعه عقب‌نشینی می‌کنند. در مراسم مذهبی سازمان‌یافته کمتر شرکت کرده و سطح فعالیت خود را کاهش می‌دهند، کمتر تعامل می‌کنند و بیشتر سرگرم دنیای درونی خود می‌شوند (برک ۱۳۸۶: ۳۵۷).

تحقیق حاضر پاسخ به سؤالات زیر را هدف خود قرار داده است:

۱- هر یک از ابعاد دینداری چه وزنی را در شکل دهی به دینداری زنان سالمند دارند؟

۲- آیا ابعاد مختلف دینداری با رضایت از زندگی روابط متفاوتی دارند؟

۳- دینداری به طور کلی با رضایت از زندگی چه رابطه‌ای دارد؟

۲- مبانی نظری تحقیق

یکی از شاخصه‌های بهداشت روانی میزان رضایت از زندگی است. رضایت از زندگی یعنی نگرش فرد، ارزیابی عمومی نسبت به کلیت زندگی خود و یا برخی از جنبه‌های زندگی همچون زندگی خانوادگی و تجربه‌ی آموزشی است (زکی ۱۳۸۶ به نقل از دینر، سو، کاس و اسمیت^۱ ۱۹۹۹، ۴۹ و ۵۰).

1-Dinere, Suh, Lucas & Smith

در بررسی‌های انجام شده پیرامون سازه‌ی روان‌شناختی احساس خوشبختی ذهنی در دو دهه‌ی گذشته، به مدل سه بعدی احساس خوشبختی ذهنی - که عبارت‌اند از احساس مثبت، احساس منفی و رضایت از زندگی - توجه شده است. تصور ذهنی رضایت از زندگی از دو بعد دیگر متفاوت است. رضایت از زندگی بیشتر مقوله‌ای شناختی است، در حالی که منفی و مثبت مقوله‌ای احساسی و عاطفی به شمار می‌رود (زکی ۱۳۸۶ به نقل از داینر ۱۹۸۴؛ ادمونز^۱ و داینر، ۱۹۸۵، ۴۹ و ۵۰). احساس خرسندی و رضایت از جنبه‌های زندگی از مؤلفه‌های نگرش مثبت افراد نسبت به جهانی است که در آن زندگی می‌کند. یکی از موضوعاتی که از دیرباز در حوزه‌ی مطالعات و تحقیقات روان‌شناسی برای سلامت روان و رضایت از زندگی مطرح بوده، بررسی تأثیرات دینداری و معنویت‌گرایی است. دین از لحاظ فردی و اجتماعی کارکردهایی دارد که به نوعی با رضایت از زندگی ارتباط پیدا می‌کند. آیات و روایات فراوانی وجود دارد که به کارکردها، آثار و فواید دین، مذهب و ایمان اشاره دارد.

1- Emmons

بررسی رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی در بین زنان سالمند

۲-۱- کارکردهای فردی دین

۲-۱-۱- روشن‌بینی: آدمی به محض قبول ایمان جهان را به واسطه‌ی نور حق و حقیقت، منور و روشن می‌بیند.

* «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَكُمْ فِرْقَانًا»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید، برای شما وسیله‌ای جهت جدا ساختن حق از باطل قرار می‌دهد (روشن‌بینی خاصی که در پرتو آن، حق را از باطل خواهید شناخت) (انفال: ۲۹).

* «وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى»؛ و هر کس از یاد من دل بگرداند، در حقیقت، زندگی تنگ [و سختی] خواهد داشت و روز رستاخیز او را نابینا محسوس می‌کنیم (طه: ۱۲۴).

* امام صادق (ع) می‌فرماید: «المؤمن ينظر بنور الله»؛ انسان با ایمان با نور خدا نگاه می‌کند (مجلسی ۱۴۰۴: ج ۶۴، ص ۷۴، ح ۲).

۲-۱-۲- امیدواری: سومین اثر ایمان، امیدواری است.

* «... لا ييأس من روح الله إلا القوم الكافرون»؛ جز گروه کافران کسی از رحمت خدا نومید نمی‌شود (یوسف: ۸۷).

* «... لكيلا تأسوا على ما فاتكم و لا تفرحوا بما آتاكم»؛ تا بر آنچه از دست شما رفت محزون نشوید و به آنچه به شما داد شادمان (مغرور) نگردید (حدید: ۲۳).

۲-۱-۳- آرامش خاطر: اثر بعدی ایمان آرامش خاطر است. راه کار دین برای آرامش روانی از طریق یاد خدا، دلبسته نبودن به دنیا، رفع غربت و استرس، نگاه خوش بینانه به مسئله‌ی شرور و تفسیر خوش بینانه از مرگ شکل می‌گیرد (اکبری ۱۳۸۹ به نقل از قرا ملکی ۱۳۸۷: ۱۵۹-۱۵۱). فروید معتقد است که دین تسکین دهنده‌ای ارائه می‌دهد و با این شکل است که دشواری‌ها، رنج‌ها، محرومیت‌ها و بی‌عدالتی‌های این جهان پر آشوب تحمل پذیر می‌شود... مرگ پایان همه چیز محسوب نیست بلکه مرز یا پلی میان دو دنیا است (اکبری ۱۳۸۹ به نقل از فروید، ۱۳۵۷: ۱۸۴)

* «الَّذِينَ آمَنُوا و لَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَ هُمْ مَهْتَدُونَ»؛ (آری) آنها که ایمان آوردند و ایمان خود را با شرک و ستم نیالودند، ایمنی تنها از آن آنهاست و آنها هدایت یافتگانند! (انعام: ۸۲).

* «الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»؛ همان کسانی که ایمان آورده‌اند و دل‌هایشان به یاد خدا آرام می‌گیرد. آگاه باش که با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد (رعد: ۲۸).

* «مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ عَمَلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْزَنُونَ»؛ هر کس به خدا و روز بازپسین ایمان داشت و کار شایسته کرد، پس اجرشان را پیش پروردگارشان خواهند داشت نه بیمی بر آنان است و نه اندوهناک خواهند شد (بقره: ۶۲).

بررسی رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی در بین زنان سالمند

«هو الذی أنزل السکینه فی قلوب المؤمنین»؛ اوست آن کس که در دل‌های مؤمنان آرامش را فرو فرستاد (فتح: ۴).

«ثم أنزل الله سکینه علی رسوله و علی المؤمنین»؛ آنگاه خدا آرامش خود را بر فرستاده‌ی خود و بر مؤمنان فرود آورد (توبه: ۲۶).

«فأنزل الله سکینه علی رسوله و علی المؤمنین و أزمهم کلمة التقوی»؛ پس خدا آرامش خود را بر فرستاده‌ی خویش و بر مؤمنان فرو فرستاد و آرمان تقوا را ملازم آنان ساخت (فتح: ۲۶).

۲-۱-۴- معنا بخشی به زندگی: در قرآن بارها به هدفمندی نظام آفرینش اشاره شده است و فردی که زندگی خود و نظام آفرینش را هدفمند تلقی کند و معتقد به وجود حکمت برای همه‌ی امور زندگی چه سختی‌ها و چه راحتی‌های آن باشد، هرگز ناامید و مایوس نمی‌شود.

«أفحسبتم أنما خلقناکم عبثاً و أنکم إلینا لا ترجعون»؛ آیا پنداشتید که شما را بیهوده آفریده‌ایم و اینکه شما به سوی ما بازگردانیده نمی‌شوید؟ (مؤمنون: ۱۱۵).

۲-۱-۵- برخورداری از لذت‌های معنوی: از دیگر آثار دینداری برخورداری از یک سلسله لذت‌هایی است که غیر از لذت مادی بوده و لذت معنوی نامیده می‌شود. در کنار لذت‌های مادی مانند چشیدن‌ها، لمس کردن‌ها و دیدنی‌ها، نوعی دیگری از لذت‌هاست که با عمق روح و وجدان انسان مربوط می‌شود و تحت تأثیر برقراری رابطه با یک ماده‌ی بیرونی

حاصل نمی‌شود، مانند لذتی که از احسان و خدمت به دیگران یا از محبوبیت و احترام یا از عبادت و پرستش خدا نصیب انسان می‌شود که در زبان دین به طعم ایمان یاد شده است. ایمان حلاوتی دارد فوق همه‌ی حلاوت‌ها (اکبری ۱۳۸۹ به نقل از مطهری ۱۳۶۹: ج ۲، ص ۴۳).

* «و من الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضاة الله و الله رءوف بالعباد»؛ و از میان مردم کسی است که جان خود را برای طلب خشنودی خدا می‌فروشد، و خدا نسبت به [این] بندگان مهربان است (بقره: ۲۰۷).

۲-۱-۶- کاهش ناراحتی‌ها: ایمان به خدا و یاد او ناراحتی‌ها را برطرف می‌کند، چنان‌که ترک یاد خدا زندگی را ناگوار و تلخ می‌کند. ویلیام جیمز معتقد است قدرتی که دین برای تحمل مصائب به انسان می‌دهد هرگز از عهده‌ی اخلاق بر نمی‌آید، زیرا شور و حرارتی که با اعتقاد به دین در انسان حاصل می‌شود هرگز از عهده‌ی اخلاق بر نمی‌آید (اکبری ۱۳۸۹ به نقل از جیمز ۱۳۶۷: ۱۸۷).

* «و من أعرض عن ذكری فإن له معیشة ضنكا و نحشرة یوم القیامة أعمی»؛ هر کس از یاد من دل بگرداند، در حقیقت زندگی تنگ [و سختی] خواهد داشت و روز رستاخیز او را نایبنا محشور می‌کنیم (طه: ۱۲۴).

۲-۱-۷- سلامت جسمی: دین، عبادت و انجام فرایض دینی سپری ایمن در مقابل بسیاری از مسائل و مشکلات و بیماری‌هاست. احساس خوشبختی و خوب زیستن در افراد دیندار بیشتر بوده، سیستم دفاعی بدن

آنها قوی‌تر و معمولاً طول عمر بیشتری دارند، کمتر به بیمارستان رفته و در انجام فعالیت‌های فیزیکی پایدارترند. مذهبی بودن با احساسات رشد یافته‌ی «خوب زیستن» ارتباط داشته و با ثبات‌ترین همبستگی را با بهزیستی دارد (صادقی ۱۳۷۸: ۱۸۹-۱۸۷).

دین مقدس اسلام برای سلامتی جسمی بر پاکیزگی در تمام امور از قبیل پاک‌ی بدن، لباس، محیط زیست، دهان و دندان، خوراک و... را تأکید دارد و از هر نوع آلودگی در لباس، بدن، روابط نامشروع و بی بندوباری جنسی و غذاهای غیر بهداشتی برحذر داشته که رعایت این دستورات انسان را از انواع بیماری‌ها حفظ نموده و سلامت جسمی را تأمین می‌کند (اکبری ۱۳۸۹).
* حضرت علی (ع) می‌فرماید: «پرهیزگاری... شفای بیماری جسم شماس» (نهج البلاغه: خطبه ۱۹۸).

* «یا ایها الذین آمنوا کلووا من طیبات ما رزقناکم و اشکروا لله ان کنتم اِیّاه تعبدون» ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از نعمت‌های پاکیزه‌ای که روزی شما کرده‌ایم، بخورید و خدا را شکر کنید اگر تنها او را می‌پرستید (بقره: ۱۷۲).

۲-۲- کارکردهای اجتماعی دین

۲-۲-۱- انسجام و همبستگی: جامعه‌شناسان بر نقش دین در ایجاد پیوند و همبستگی اجتماعی تأکید کرده‌اند. کنت بر این باور است که دین نه تنها کوششی برای تبیین و شناخت واقعیت است بلکه اصل وحدت‌بخش جامعه‌ی بشری نیز به شمار می‌آید (همیلتون ۱۳۸۱: ۴۰). به اعتقاد دورکیم

آیین‌های (مراسم) دینی برخلاف کنش‌های اقتصادی که در آن مردم به صورت جداگانه زندگی می‌کنند و به اهداف اجتماعی یا فردی خود مشغول‌اند، با برقراری نوعی روابط عاطفی مثبت سبب انسجام و یکپارچگی بین شرکت‌کنندگان می‌شود. این اعتقادات، باورها و گرایش‌ها در هنگام برگزاری مراسم، وحدت و علاقه‌مندی و یکدلی را بین شرکت‌کنندگان فراهم می‌کند (جمشیدی‌ها و قبادی ۱۳۸۶).

* «... انسا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوبا و قبایلا لتعارفوا ان اکرمکم عندالله اتقیکم...»؛ ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید (اینها ملاک امتیاز نیست) گرامی‌ترین شما نزد خداوند با تقوا ترین شماست... (حجرات: ۱۳).

* «واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا...»؛ و همگی به ریسمان (اسلام و قرآن و هر گونه وسیله‌ی وحدت) خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید (آل عمران: ۱۰۳).

* «قل یا اهل الكتاب تعالوا الی کلمه سواء بیننا و بینکم ان لا نعبد الا الله و لا نشرک به شیئا...»؛ بگو ای اهل کتاب بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است که جز خداوند یکتا را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم... (آل عمران: ۶۴).

بررسی رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی در بین زنان سالمند

۲-۲-۲- ایجاد هویت مشترک: رابرت اسمیت معتقد است دین دو کارکرد دارد. یکی تنظیم رفتار فردی برای خیر همگان و دیگری برانگیختن احساس اشتراک و وحدت اجتماعی. از این رو مناسک دینی، بیان تکراری وحدت و کارکردهای است که اشتراک اجتماعی را تحکیم می‌بخشند (اکبری ۱۳۸۹).

* «انما المؤمنون اخوة...»؛ مؤمنان برادر یکدیگرند... (حجرات: ۱۰).

۲-۲-۳- رفاه و آسایش در زندگی: از نظر دین ایمان و تقوای الهی راه فراوانی نعمت و برکات خداوند است و اگر افراد جامعه ایمان درست داشته باشند، به رفاه مادی هم می‌رسند.

* «و لو أنّ أهل القرى آمنوا و اتقوا لفتحنا عليهم برکات من السماء و الأرض و لكن کذبوا فأخذناهم بما كانوا یکسبون» و اگر مردم شهرها ایمان آورده و به تقوا گراییده بودند، قطعاً برکاتی از آسمان و زمین برایشان می‌گشودیم، ولی تکذیب کردند؛ پس به [کیفر] دستاوردشان [گریبان] آنها را گرفتیم (اعراف: ۹۶).

به طور کلی دینداری از طریق کارکردهای مختلف همچون معنابخشی، هویت‌بخشی، هنجاربخشی، حمایت‌بخشی (به ویژه حمایت روانی)، آرامش‌بخشی، افزایش خوش‌بینی، بهبود روابط اجتماعی، افزایش همبستگی اجتماعی، کنترل اجتماعی، سامان‌بخشی و ... می‌تواند به افزایش رضایت از زندگی در بین زنان سالمند کمک کند.

از طرفی دینداری کارکردهای فردی و اجتماعی دارد. در بین کارکردهای فردی می‌توان به آرامش‌بخشی، معنابخشی، هنجاربخشی، حمایت روانی و غیره اشاره کرد و در بین کارکردهای اجتماعی، کارکردهای افزایش همبستگی اجتماعی، هویت‌بخشی، کنترل اجتماعی، سامان‌بخشی، بهبود روابط اجتماعی و غیره قابل توجه است.

به طور دقیق‌تر تأثیر ابعاد مختلف دینداری در رضایت از زندگی را می‌توان چنین تبیین کرد:

الف- تأثیر بعد اعتقادی دینداری در رضایت از زندگی: بعد اعتقادی دینداری یعنی باور به معاد، بهشت، جهنم، روح و ... که می‌تواند موجب افزایش آرامش خاطر، معنابخشی در زندگی، حمایت روانی، خوش‌بینی و ... شود و این کارکردها در افزایش رضایت از زندگی زنان سالمند مؤثرند؛ برای مثال دینداری احساس معنی‌دار بودن زندگی را به انسان می‌دهد و با طرد احساس پوچی و ایجاد آرامش روانی باعث امیدواری می‌شود که این وضعیت در رضایت از زندگی تأثیر می‌گذارد و یا اصول و احکام مذهبی سبک زندگی سالمی را پیشنهاد می‌دهد. دینداری اثرات متعددی در ابعاد فردی و اجتماعی دارد که می‌تواند تأثیر مستقیم یا غیر مستقیم در رضایت از زندگی داشته باشد (ربانی و بهشتی ۱۳۹۰: ۸۹).

ب- تأثیر بعد عاطفی دینداری در رضایت از زندگی: بعد عاطفی یا تجربی دینداری یعنی اینکه از طریق الهام و شهود مذهبی اثر و یا حضور

پدیده‌های خارق‌العاده احساس می‌شود که می‌تواند از طریق کارکرد آرامش‌بخشی، حمایت‌بخشی، معنابخشی و ... به افزایش رضایت از زندگی در میان زنان سالمند کمک کند.

ج- تأثیر بعد مناسکی دینداری در رضایت از زندگی: بعد مناسکی

که از طریق حضور در مکان‌های دینی و شرکت در مراسم مذهبی خود را نشان می‌دهد، می‌تواند از طریق کارکردهای افزایش همبستگی اجتماعی، هویت‌بخشی، بهبود روابط اجتماعی، کنترل اجتماعی، هنجاربخشی و ... در افزایش رضایت از زندگی در میان زنان سالمند تأثیر داشته باشد؛ برای مثال انسان‌ها با شرکت در مراسم جمعی هم از حمایت سایرین برخوردار می‌شوند و هم با برخورداری از خوش‌بینی و اعتماد نسبت به سایر مردم، تحت تأثیر تعالیم دینی به سرمایه‌ی اجتماعی خویش افزوده و رضایت‌مندی بیشتری کسب می‌کنند که داشتن روابط اجتماعی و برخورداری از حمایت اطرافیان به ویژه شبکه‌ای از خانواده و دوستان به شدت بر رضایت فرد از زندگی مؤثر است (ربانی و بهشتی ۱۳۹۰: ۹۰).

د- تأثیر بعد پیامدی دینداری در رضایت از زندگی: بعد پیامدی

بیانگر اهمیت و تأثیر دین به ویژه خدا در زندگی است از طریق کنترل اجتماعی (به ویژه کنترل درونی)، حمایت روانی، هنجاربخشی و ... به افزایش رضایت از زندگی زنان سالمندان تأثیر می‌گذارد.

۳- پیشینه‌ی تحقیق

عظیمی هاشمی در تحقیق همبستگی مثبتی را بین دینداری و رضایت از زندگی در بین دانش آموزان دوره متوسطه‌ی شهرهای فردوس، در گز و مشهد گزارش کرد (عظیمی هاشمی ۱۳۸۳).

نیکویی و سیف در تحقیق خود تحت عنوان «بررسی رابطه‌ی بین دینداری با رضایتمندی زناشویی در بین زوج‌های شهر تهران، دریافتند که همبستگی معناداری بین جهت‌گیری درونی و عمل به باورهای دینی و رضایتمندی زناشویی وجود دارد، اما همبستگی معناداری بین جهت‌گیری دینی برونی و رضایتمندی زناشویی وجود ندارد.

گواهی جهان در تحقیق خود با عنوان «رابطه‌ی بین داشتن معنا در زندگی و رضایت از زندگی زناشویی» دریافت که رابطه‌ی مثبتی بین معنا در زندگی و رضایتمندی از زندگی زناشویی وجود دارد. همچنین تحقیق وی نشان داد که میزان معنا در زندگی زوجینی که از زندگی زناشویی خود راضی بودند و به مراکز مراجعه نکرده بودند بیشتر از میزان معنا در زندگی زوجین مراجعه کننده به مراکز مشاوره که از زندگی زناشویی خود راضی نبودند می‌باشد. این پژوهش همچنین نشان داد که رابطه‌ی معناداری بین معنا در زندگی و سن، مدت زمان ازدواج، جنس، سطح تحصیلات، تعداد فرزند و درآمد وجود ندارد (گواهی جهان ۱۳۸۶).

نتایج تحقیق نصیری و جوکار نشان داد که بین معناداری زندگی با امید، شادی و رضایت از زندگی همبستگی مثبت و معنادار و با افسردگی همبستگی منفی معنادار وجود دارد. همچنین داشتن معنادار زندگی به گونه‌ای غیر مستقیم و در تعامل با امید می‌تواند سبب افزایش شادی و رضایت از زندگی و کاهش افسردگی شود (نصیری و جوکار ۱۳۸۷).

نادری و دیگران که به بررسی رابطه هوش معنوی و هوش هیجانی با رضایت از زندگی سالمندان پرداختند، دریافتند که بین هوش معنوی و رضایت از زندگی رابطه‌ی مثبت معناداری وجود دارد (نادری و دیگران ۱۳۸۸). حاجی زاده میمندی و برغمندی دریافتند که چهار حوزه‌ی اصلی مقیاس معبد، یعنی عمل به واجبات، عمل به مستحبات، عضویت در گروه‌های مذهبی و مداخله دادن مذهب در تصمیم‌گیری و انتخاب، رابطه‌ی معنی‌دار با رضایت از زندگی دارند و همچنین تفاوت بین نمره‌ی رضایت از زندگی و عمل به باورهای دینی زنان و مردان سالمند معنی‌دار بود (حاجی‌زاده، میمندی و برغمندی ۱۳۸۹).

رضاپور و همکاران در تحقیق خود با عنوان «بررسی رابطه‌ی دینداری و وضعیت اقتصادی - اجتماعی دانشجویان با رضایت از زندگی» دریافتند که اثر مستقیم دینداری در مؤلفه‌های سلامت روان و رضایت از زندگی معنی‌دار است.

عبدالله‌پور و دیگران در تحقیق خود دریافتند که رضایت از زندگی با هر سه بعد نگرش دینی (انجام واجبات، انجام مستحبات و دخالت دادن دین در انتخاب‌ها و تصمیم‌ها) همبستگی مثبت معناداری دارد (عبدالله‌پور و دیگران ۱۳۹۰).

نادی و سجادیان در تحقیق خود دریافتند که دو زیر مقیاس بهزیستی معنوی (باور معنوی و آرامش معنوی) با رضایت از زندگی رابطه‌ی مثبت معناداری دارد (نادی و سجادیان ۱۳۹۰).

الیسون و گای در تحقیق خود با عنوان دین، تعهدات دینی و رضایت از زندگی در میان سیاهان آمریکایی دریافتند که تفاوت‌های ناحیه‌ای در رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی تأثیرگذار است؛ بدین معنا که مشارکت دینی به رفاه ذهنی تنها در بین سیاهان غیر جنوبی کمک می‌کند در حالی که دینداری شخصی بی‌ارتباط با رفاه زندگی است. همچنین اعضای غیر جنوبی فرقه‌های سیاه سنتی مثل بایپست‌ها و متودیست‌ها و کاتولیک‌های جنوبی رضایت از زندگی بالایی را نشان دادند (Ellison & Gay 1990).

آلان لویس و دیگران که به بررسی رابطه بین دینداری و رضایت از زندگی در بین ۱۵۰ نفر از دانشجویان ایرلند شمالی پرداختند، دریافتند که هیچ رابطه‌ی معناداری بین نگرش نسبت به مسیحیت و رضایت از زندگی و همچنین دفعات حضور در کلیسا و میزان رضایت از زندگی وجود ندارد (Alan Lewis, Joseph & Nobel 1996).

بررسی رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی در بین زنان سالمند

دوراهی و دیگران به بررسی رابطه بین رضایت زندگی و دینداری در بین دانشجویان غنا، نیجریه، ایرلند شمالی و سوئیس پرداختند. نتایج تحقیق آنها حاکی از نبود رابطه‌ی معنادار بین دینداری و رضایت از زندگی در بین زنان هر چهار نمونه بود. در حالی که این دو متغیر در بین مردان در سه نمونه معنادار شد و همچنین زنان نسبت به مردان دیندارتر هستند (Dorahi & et al 1998: 37-43).

اندرسون در تحقیق خود با عنوان روابط بین رفتار اجتماعی، معنویت، نارسیسم و رضایت از زندگی دریافت که رابطه مثبتی بین معنویت و رضایت زندگی وجود دارد (Anderson 2009).

تحقیق دافی و دیگران نشان داد که دانش‌آموزان سفیدپوست با درآمد بالا که سطوح بالایی از معنای زندگی را دارند، رضایت از زندگی بالایی را نشان داده‌اند و همچنین داشتن معنا در زندگی به عنوان یک پیش‌بینی‌کننده‌ی قوی برای متغیر رضایت از زندگی در بین آمریکاییان آسیایی تبار و دیگر گروه‌های قومی مطرح است (Duffy & et al 2009).

مایرز در یک زمینه‌یابی گسترده روی ۳۵۰۰ نفر آمریکایی نشان داد که رابطه‌ی مثبتی بین شرکت در مراسم مذهبی و رضایت از زندگی وجود دارد (Myers 2000:56-67).

اوسوین یارد و همکاران نیز نشان دادند که شرکت در مراسم مذهبی یکی از عوامل تأثیر گذار در رضایت از زندگی است (اوسوین یارد و همکاران ۲۰۰۰). همچنین پژوهشی که در ژاپن بر روی جمعیت سالمندان انجام گرفت نیز نشان داد که بین سطوح بالای رضایت از زندگی و میزان شرکت در مراسم و تشریفات مذهبی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (عبدالله‌پور و دیگران ۱۳۹۰: ۱۴۳).

ون پراگ و همکاران به بررسی تأثیرات جنگ، قومیت و دینداری در رضایت از زندگی ساکنان اسرائیل پرداختند. آنها دریافتند که تأثیر ادیان اسلام، یهودیت و مسیحیت در رضایت از زندگی در بین ساکنان اسرائیل با در نظر گرفتن تجربه‌ی جنگ و موقعیت اقلیت و اکثریت اقوام عرب و یهود معنادار است (Van Pragg & et al 2010: 1008-1020). رامن نیز در تحقیق خود دریافت که بین دینداری و رضایت از زندگی همبستگی وجود دارد (Raman 2010).

مای گزارش داد که تکرر دینی با رضایت از زندگی رابطه‌ی منفی دارد و این تکرر دینی در جامعه باعث ایجاد تنش بین گروه‌های دینی و کاهش مشارکت دینی می‌شود و مشارکت دینی تأثیر زیادی را در رضایت از زندگی نمی‌گذارد (May 2010).

نتایج تحقیق چایمون و پاتنام حاکی از آن است که افراد دیندار رضایت از زندگی بیشتری را نسبت به دیگران نشان داده‌اند، زیرا آنها مدام در شبکه‌های

بررسی رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی در بین زنان سالمند

اجتماعی دینی حضور می‌یابد و این می‌تواند بر میزان رضایت از زندگی آنها تاثیر مثبتی داشته باشد (Chaeyoon & Putnam 2010: 914-933).

ایکهورن که به بررسی رابطه‌ی تاثیر دینداری در رضایت از زندگی در بین ۴۳ کشور اروپایی و انگلوساکسونی پرداخت، دریافت که دینداری شخصی با سطوح بالایی از رضایت از زندگی در جوامعی که میزان دینداری به طور متوسط بالا است رابطه دارد (Eichhorn 2011).

اوکولیز-کوزارین در تحقیق خود به بررسی رابطه بین رضایت از زندگی و دینداری در بین ۷۹ کشور پرداخت. نتایج تحقیق وی نشان داد که رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی دو بعدی و متناقض است بدین معنا که افراد دیندار هم از زندگی خود رضایت دارند و هم ناراضی هستند و آن اشکالی از دینداری که سرمایه‌ی اجتماعی را ارتقا می‌دهد به رضایت از زندگی منجر می‌شود و افراد دیندار در جوامع دینی خوشحال‌ترند (Okulicz-Kozaryn 2010: 155-169).

با توجه به مبانی نظری و تجربی مطرح شده می‌توان فرضیات تحقیق را به این شرح بیان کرد:

۱- بین میزان دینداری و میزان رضایت از زندگی رابطه وجود دارد؛

۲- بین ابعاد مختلف دینداری و میزان رضایت از زندگی رابطه وجود

دارد؛

۳- ابعاد مختلف دینداری و زن‌های متفاوتی در شکل‌دهی به میزان دینداری در بین سالمندان دارد.

۴- روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش به روش پیمایشی انجام شده است. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر کلیه‌ی زنان سالمند (۶۰ ساله و بیشتر) که در زمان جمع‌آوری اطلاعات در شهر یزد زندگی می‌کردند، می‌باشد که بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ تعداد کل زنان سالمند ساکن شهر یزد ۲۶۷۴۷ نفر بودند. حجم نمونه‌ی بررسی شده با استفاده از فرمول کوکران برابر با ۲۶۵ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای چند مرحله‌ای بود.

برای سنجش رضایت از زندگی از مقیاس رضایت از زندگی داینر استفاده شد. هر یک از سؤالات این پرسشنامه، طیفی ترتیبی از امتیازات از کاملاً مخالف، مخالف، نسبتاً مخالف، نظری ندارم، نسبتاً موافق، موافق و کاملاً موافق را شامل می‌شود.

شاخص میزان دینداری بر اساس مبانی نظری تحقیق با استفاده از چهار بعد اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی سنجیده می‌شود. پرسشنامه‌ی مذکور شامل ۱۳ سؤال که به صورت محقق ساخته بود و این چهار بعد را سنجیده است. پاسخ‌گویان می‌بایست نظرات خود را از یک طیف ۵ درجه‌ای انتخاب کنند.

جهت پاسخ به سؤالات تحقیق از مدل‌های معادله‌ی ساختاری استفاده شد. مدل‌های معادله‌ی ساختاری به طور معمول شامل مدل‌های اندازه‌گیری

و مدل‌های ساختاری هستند. بر مبنای مدل‌های اندازه‌گیری محقق تعریف می‌کند که کدام متغیرهای مشاهده شده یا معرف‌ها، اندازه‌گیرنده‌ی کدام متغیرهای پنهان هستند و هر کدام از این معرف‌ها چه وزنی در شکل‌دهی به متغیرهای پنهان دارند و بر پایه‌ی مدل‌های ساختاری مشخص می‌شود که کدام متغیرهای مستقل در کدام متغیرهای وابسته مؤثرند. در این تحقیق دو مدل اندازه‌گیری (مدل اندازه‌گیری متغیرهای رضایت از زندگی و دینداری) و پنج مدل ساختاری بررسی شده است. در این مرحله پس از جمع‌آوری داده‌ها و به دست آوردن جدول کواریانس متغیرها با استفاده از نرم افزار SPSS، مدل‌های مناسب در نرم افزار آموس ۱۸، تدوین شد. تعاریف متغیرها در برنامه‌ی آموس به شکل زیر انجام شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۱: متغیرهای استفاده شده در تحقیق

متغیر پنهان	توضیح متغیر پنهان	متغیر آشکار	توضیح متغیر آشکار
RELIGIOSITY	متغیر پنهان بیرونی دینداری فرد
IDEOLOGICAL (بعد اعتقادی)	متغیر پنهان بیرونی بعد اعتقادی	X2	شیطان واقعاً وجود دارد.
		X4	قرآن کلام خداوند است و هر چه می گوید حقیقت محض است.
		X6	من به وجود فرشتگان اعتقاد دارم.
EMOTIONAL (بعد عاطفی)	متغیر پنهان بیرونی بعد عاطفی	X9	گاهی احساس می کنم که به خدا نزدیک شده‌ام.
		X11	هر گاه به حرم یکی از امامان و اولیاء می روم، احساس معنویت عمیقی به من دست می دهد.
		X12	بعضی وقتها احساس ترس از خداوند به من دست می دهد.
CONSEQUENTIAL (بعد پیامدی)	متغیر پنهان بیرونی بعد پیامدی	X15	با پدیده‌ی بدحجابی باید با قاطعیت مبارزه کرد.
		X16	تقلب در پرداخت مالیات کار نادرستی است.
		X18	اعتقادات دینی مرا از انجام کارهای ناپسند باز می دارد.
		X19	از خوردن و آشامیدن چیزهایی که از نظر شرعی حرام هستند خودداری می کنم.

متغیر پنهان	توضیح متغیر پنهان	متغیر آشکار	توضیح متغیر آشکار
RITUALISTIC (بعد مناسکی)	متغیر پنهان بیرونی بعد مناسکی	X22	هر چند وقت یک بار برای ادای نماز جماعت به مسجد می‌روید؟
		X24	تا چه حد قرآن می‌خوانید؟
		X26	آیا در نماز جمعه شرکت می‌کنید؟
LIFE SATISFACTION (رضایت از زندگی)	متغیر پنهان درونی رضایت از زندگی	Y1	در بسیاری از زمینه‌ها، زندگی‌ام نزدیک به ایده آل است.
		Y2	شرایط زندگی‌ام عالی است.
		Y3	از زندگی‌ام راضی هستم.
		Y4	تا حالا، هر چیز مهمی را که می‌خواستم، به دست آورده‌ام.
		Y5	اگر می‌توانستم دوباره زندگی کنم، هیچ چیزی را تغییر نمی‌دادم.
متغیر خطا در مدل اندازه‌گیری متغیر دینداری	D2, D4, D6, D9, D11, D12, D15, D16, D18, D19, D22, D24, D26		
متغیر خطا در مدل اندازه‌گیری متغیر رضایت از زندگی	E1, E2, E3, E4, E5		
(اپسیلون) متغیرهای خطای پنهان در برآورد متغیرهای پنهان درونی	Z1, Z2, Z3, Z4		
خطای تبیین	Z5		

۵- یافته‌های تحقیق

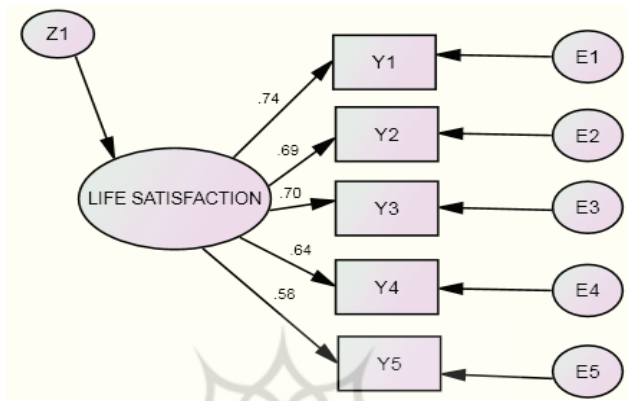
بر اساس جدول شماره ۲ می‌توان گفت که میزان رضایت از زندگی در بین زنان سالمند شهر یزد در حد متوسطی است و میزان دینداری در بین آنها در حد بالایی قرار دارد.

جدول ۲: یافته‌های توصیفی

نام متغیر	میانگین	انحراف معیار	واریانس	کوچکترین نمره	بزرگترین نمره
رضایت از زندگی	۱۶/۱۸	۳/۵۲	۱۲/۴۴	۸	۲۵
دینداری	۵۴/۴۵	۴/۹۱	۲۴/۱۷	۳۷	۶۴

در این تحقیق، مدل اندازه‌گیری متغیر وابسته رضایت از زندگی با استفاده از ادبیات نظری به صورت نمودار شماره ۱ تدوین شده است. همچنین خروجی برنامه‌ی آموس شاخص‌های برازش مدل را به صورت زیر گزارش کرده است: شاخص‌های برازش تطبیقی ($CFI = ۰/۹۸۸$ و $TLI = ۰/۹۷۶$) شاخص‌های برازش مقتصد ($PCFI = ۰/۴۹۴$, $PNFI = ۰/۴۸۸$, $CMIN/DF = ۱/۸۵۹$), $RMSEA = ۰/۰۵۷$ و $LOSE = ۰/۳۵۳$). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که مدل تدوین شده تا حد زیادی مقبول است. همچنین با توجه به مقادیر استاندارد برآورد شده برای مقیاس رضایت از زندگی می‌توان گفت از بین پنج مؤلفه‌ی رضایت از زندگی به ترتیب گویه‌های $Y1 (۰/۷۳۸)$ ، $Y3 (۰/۶۹۵)$ ، $Y2 (۰/۶۹۳)$ ، $Y4 (۰/۶۴۲)$ و $Y5 (۰/۵۷۶)$ بیشترین وزن و اهمیت را در

شکل دهی به رضایت از زندگی سالمندان دارند (جدول شماره ۳).

CMIN=۹/۲۹۶	DF=۵	P=۰/۰۹۸	CMIN/DF=۱/۸۵۹	CFI=۰/۹۸۸
TLI=۰/۹۷۶	PNFI=۰/۴۸۸	PCFI=۰/۴۹۴	RMSEA=۰/۰۵۷	PCLOSE=۰/۳۵۳

نمودار ۱: مدل عاملی مرتبه‌ی اول متغیر رضایت از زندگی

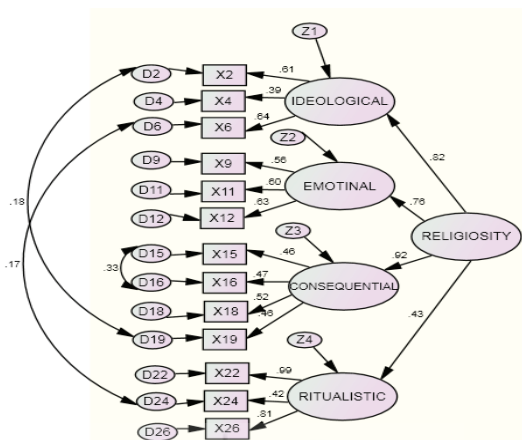
جدول ۳: مقادیر مدل اندازه‌گیری متغیر رضایت از زندگی

p	برآوردهای استاندارد	برآوردهای غیر استاندارد	مؤلفه‌ها	متغیر وابسته
	۰/۷۳۸	۱/۰۰۰	Y1	LIFE SATISFACTION
***	۰/۶۹۳	۰/۹۱۳	Y2	LIFE SATISFACTION
***	۰/۶۹۵	۰/۸۱۷	Y3	LIFE SATISFACTION
***	۰/۶۴۲	۰/۹۰۷	Y4	LIFE SATISFACTION
***	۰/۵۷۶	۰/۹۸۰	Y5	LIFE SATISFACTION

برای بررسی فرضیه‌ی اول از مدل اندازه‌گیری متغیر مستقل دینداری استفاده شد. متغیر مستقل دینداری به صورت مدل پنج عاملی مرتبه‌ی دوم به صورت نمودار تدوین شده است.

شاخص‌های تطبیقی ($CFI = ۰/۹۷۹$ و $TLI = ۰/۹۷۲$) و مقتصد محاسبه شده ($RMSEA = ۰/۹۲۲$ و $PCLOSE = ۰/۹۲۲$) برای ارزیابی کلیت مدل در جدول شماره ۴ نشان می‌دهند که در مجموع داده‌های جمع‌آوری شده حمایت‌کننده‌ی مدل اندازه‌گیری تدوین شده هستند. در مقیاس دینداری می‌توان گفت که ابعاد مختلف دینداری اهمیت متفاوتی دارند که عبارت‌اند از: بعد پیامدی ($۰/۹۲۱$)، بعد اعتقادی ($۰/۸۲۴$)، بعد عاطفی ($۰/۷۵۸$)، و بعد مناسکی ($۰/۴۳۳$).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

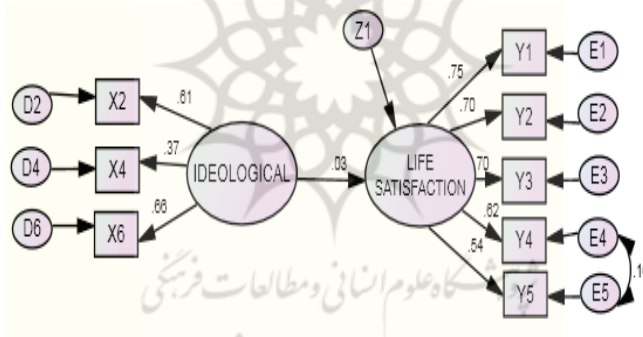
CMIN=۷۳/۹۰۲	DF=۵۸	P=۰/۰۷۸	CMIN/ DF=۱/۳۷۴	CFI=۰/۹۷۹
TLI=۰/۹۷۲	PNFI=۰/۶۷۸	PCFI=۰/۶۲۸	RMSEA=۰/۰۳۲	PCLOSE=۰/۹۲۲

نمودار ۲: مدل پنج عاملی مرتبه‌ی دوم متغیر دینداری

جدول ۴: برآورد مقادیر مدل اندازه‌گیری دینداری

P	برآوردهای استاندارد	برآوردهای غیر استاندارد	مؤلفه‌ها		متغیرها
	۰/۸۲۴	۱/۰۰۰	IDEOLOGICAL	<---	RELIGIOSITY
***	۰/۷۵۸	۰/۹۲۱	EMOTINAL	<---	RELIGIOSITY
***	۰/۹۲۱	۱/۱۴۹	CONSEQUENTIAL	<---	RELIGIOSITY
***	۰/۴۳۳	۱/۴۲۷	RITUALISTIC	<---	RELIGIOSITY
	۰/۶۰۸	۱/۰۰۰	X2	<---	IDEOLOGICAL
***	۰/۳۵۸	۰/۳۵۳	X4	<---	IDEOLOGICAL
***	۰/۶۳۸	۱/۰۴۴	X6	<---	IDEOLOGICAL
	۰/۵۵۸	۱/۰۰۰	X9	<---	EMOTINAL
***	۰/۵۹۸	۰/۹۴۴	X11	<---	EMOTINAL
***	۰/۶۳۳	۱/۰۰۹	X12	<---	EMOTINAL
	۰/۴۵۷	۱/۰۰۰	X15	<---	CONSEQUENTIAL
***	۰/۴۷۳	۰/۹۶۷	X16	<---	CONSEQUENTIAL
***	۰/۵۲۴	۰/۹۷۳	X18	<---	CONSEQUENTIAL
***	۰/۴۵۵	۰/۵۹۲	X19	<---	CONSEQUENTIAL
	۰/۹۸۶	۱/۰۰۰	X22	<---	RITUALISTIC
***	۰/۴۱۷	۰/۳۸۰	X24	<---	RITUALISTIC
***	۰/۸۱۳	۰/۷۸۷	X26	<---	RITUALISTIC

به منظور بررسی فرضیه دوم، رابطه‌ی بین ابعاد مختلف دینداری با رضایت از زندگی با استفاده از مدل‌های جزئی مطالعه می‌شود. شاخص‌های تطبیقی (CFI= ۰/۹۷۶ و TLI= ۰/۹۶۳) و مقصد محاسبه شده (RMSEA= ۰/۰۴۷, PCFI= ۰/۶۲۸, PNFI= ۰/۶۰۴, CMIN/DF= ۱/۵۷۴) و (PCLOSE= ۰/۵۳۱) برای ارزیابی مدل ساختاری بعد اعتقادی نشان دهنده‌ی این است که در مجموع داده‌های جمع‌آوری شده حمایت‌کننده‌ی مدل ساختاری تدوین شده هستند، ولی مقادیر استاندارد در جدول شماره‌ی ۵ حاکی است که بین بعد اعتقادی و رضایت از زندگی رابطه‌ی معناداری وجود ندارد.

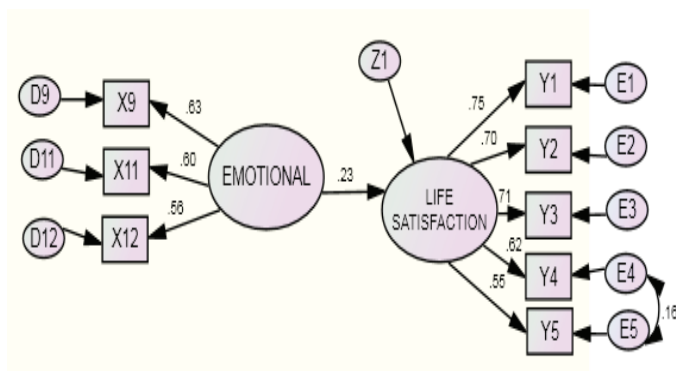
CMIN= ۲۸/۳۳۶	DF=۱۸	P=۰/۰۵۷	CMIN/DF=۱/۵۷۴	CFI=۰/۹۷۶
TLI=۰/۹۶۳	PNFI=۰/۶۰۴	PCFI=۰/۶۲۸	RMSEA=۰/۰۴۷	PCLOSE=۰/۵۳۱

نمودار ۳: مدل معادله ساختاری جهت تبیین رضایت از زندگی به واسطه‌ی بعد اعتقادی دینداری

جدول ۵: برآورد مدل معادله‌ی ساختاری بعد اعتقادی

P	برآوردهای استاندارد	برآوردهای غیر استاندارد	متغیر وابسته و مؤلفه‌های متغیرها		متغیرها
۰/۷۵۹	۰/۰۲۷	۰/۰۵۰	LIFE SATISFACTION	<---	IDEOLOGICAL
	۰/۶۱۳	۱/۰۰۰	X2	<---	IDEOLOGICAL
***	۰/۳۶۹	۰/۳۳۴	X4	<---	IDEOLOGICAL
***	۰/۶۶۴	۱/۰۸۴	X6	<---	IDEOLOGICAL
	۰/۷۴۸	۱/۰۰۰	Y1	<---	LIFE SATISFACTION
***	۰/۶۹۸	۰/۹۰۶	Y2	<---	LIFE SATISFACTION
***	۰/۷۰۳	۰/۸۱۸	Y3	<---	LIFE SATISFACTION
***	۰/۶۱۶	۰/۸۵۷	Y4	<---	LIFE SATISFACTION
***	۰/۵۴۵	۰/۹۱۳	Y5	<---	LIFE SATISFACTION

شاخص‌های تطبیقی ($CFI=0/973$ و $TLI=0/958$) و مقتصد محاسبه شده
($RMSEA=0/052$, $PCFI=0/626$, $PNFI=0/603$, $CMIN/DF=1/703$)
($PCLOSE=0/430$) برای ارزیابی مدل ساختاری بعد عاطفی نشان می‌دهد در
مجموع داده‌های جمع‌آوری شده تا حدودی حمایت‌کننده‌ی مدل ساختاری
تدوین شده هستند و مقادیر استاندارد در جدول شماره‌ی ۶ حاکی است که
بین بعد عاطفی و رضایت از زندگی رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

CMIN=۳۰/۶۵۱	DF=۱۸	P=۰/۰۳۲	CMIN/DF=۱/۷۰۳	CFI=۰/۹۷۳
TLI=۰/۹۵۸	PNFI=۰/۶۰۳	PCFI=۰/۶۳۶	RMSEA=۰/۰۵۲	PCLOSE=۰/۴۳۰

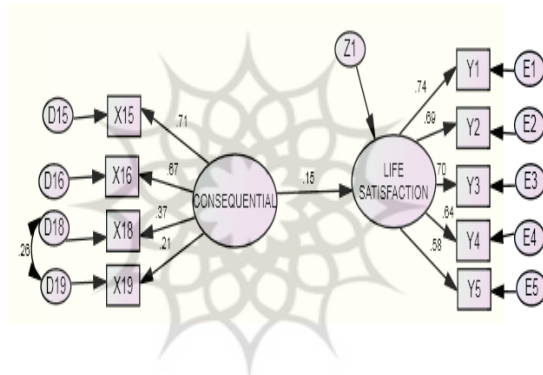
نمودار ۴: مدل معادله‌ی ساختاری جهت تبیین رضایت از زندگی به واسطه‌ی بعد عاطفی دینداری

جدول ۶: برآورد وزن‌های رگرسیونی مدل معادله‌ی ساختاری بعد عاطفی

P	برآورد‌های استاندارد	برآورد‌های غیر استاندارد	متغیر وابسته و مؤلفه‌های متغیرها	متغیرها
۰/۰۱۱	۰/۲۳۱	۰/۳۷۷	LIFE SATISFACTION	EMOTIONAL
	۰/۶۳۴	۱/۰۰۰	X9	EMOTIONAL
***	۰/۶۰۱	۰/۸۳۵	X11	EMOTIONAL
***	۰/۵۵۷	۰/۷۸۱	X12	EMOTIONAL
	۰/۷۴۶	۱/۰۰۰	Y1	LIFE SATISFACTION
***	۰/۶۹۶	۰/۹۰۷	Y2	LIFE SATISFACTION
***	۰/۷۰۶	۰/۸۲۱	Y3	LIFE SATISFACTION
***	۰/۶۱۷	۰/۸۶۱	Y4	LIFE SATISFACTION
***	۰/۵۴۷	۰/۹۲۰	Y5	LIFE SATISFACTION

بررسی رابطه‌ی بین دینداری و رضایت از زندگی در بین زنان سالمند

شاخص‌های مقتصد $CMIN/DF= ۱/۳۷۰$ ، $PNFI= ۰/۶۴۹$ ، $PCFI= ۰/۶۸۱$ ، $CFI= ۰/۹۸۱$ و شاخص‌های تطبیقی $(PCLOSE= ۰/۷۳۶$ و $RMSEA= ۰/۰۳۷$ و $TLI= ۰/۹۷۳$) محاسبه شده برای ارزیابی مدل ساختاری بعد پیامدی نشان می‌دهد در مجموع داده‌های جمع‌آوری شده حمایت‌کننده‌ی مدل ساختاری تدوین شده هستند، ولی مقادیر استاندارد در جدول شماره‌ی ۷ حاکی است که بین بعد پیامدی و رضایت از زندگی رابطه‌ی معناداری وجود ندارد.

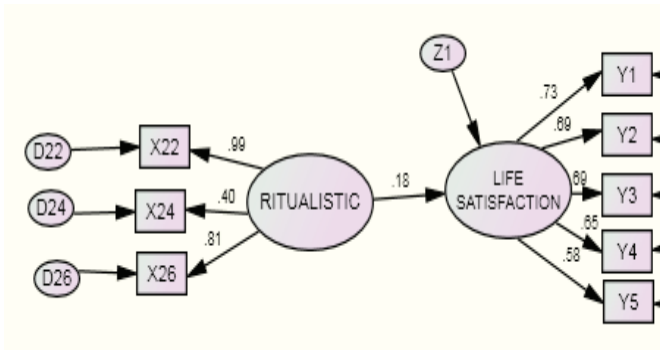
CMIN=۳۴۱/۲۴۶	DF=۲۵	P=۰/۸۰۳	CMIN/DF=۱/۳۷۰	CFI=۰/۹۸۱
TLI=۰/۹۷۳	PNFI=۰/۶۴۹	PCFI=۰/۶۸۱	RMSEA=۰/۰۳۷	PCLOSE=۰/۷۳۶

نمودار شماره ۵: مدل معادله‌ی ساختاری جهت تبیین رضایت از زندگی به واسطه‌ی بعد پیامدی دینداری

جدول ۷: برآورد مدل معادله‌ی ساختاری بعد پیامدی

p	برآورد های استاندارد	برآورد های غیر استاندارد	متغیر وابسته و مؤلفه های متغیرها		متغیرها
۰/۰۷۸	۰/۱۵۲	۰/۱۷۵	LIFE SATISFACTION	<---	CONSEQUENTIAL
	۰/۷۰۸	۱/۰۰۰	X15	<---	CONSEQUENTIAL
***	۰/۶۶۶	۰/۸۸۰	X16	<---	CONSEQUENTIAL
***	۰/۳۷۱	۰/۴۴۴	X18	<---	CONSEQUENTIAL
۰/۰۰۸	۰/۲۱۵	۱/۸۰	X19	<---	CONSEQUENTIAL
	۰/۷۳۶	۱/۰۰۰	Y1	<---	SATISFACTION LIFE
***	۰/۶۸۹	۰/۹۰۹	Y2	<---	SATISFACTION LIFE
***	۰/۷۰۰	۰/۸۲۵	Y3	<---	SATISFACTION LIFE
***	۰/۶۴۳	۰/۹۱۱	Y4	<---	SATISFACTION LIFE
***	۰/۵۷۸	۰/۹۸۶	Y5	<---	SATISFACTION LIFE

شاخص های مقتصد (CMIN/DF= ۱/۸۸۱، PNFI= ۰/۶۴۵، PCFI= ۰/۶۶۲، RMSEA= ۰/۰۵۸ و PCLOSE= ۰/۳۰۱) و شاخص های تطبیقی (CFI= ۰/۹۷۶) و (TLI= ۰/۹۶۵) محاسبه شده برای ارزیابی مدل ساختاری بعد مناسکی نشان می دهد که در مجموع داده های جمع آوری شده تا حدودی حمایت کننده ی مدل ساختاری تدوین شده هستند و مقادیر استاندارد در جدول شماره ی ۸ حاکی است که بین بعد مناسکی و رضایت از زندگی رابطه ی معناداری وجود دارد.

CMIN=۳۵/۷۴۸	DF=۱۹	P=۰/۰۱۱	CMIN/DF=۱/۸۸۱	CFI=۰/۹۷۶
TLI=۰/۹۶۵	PNFI=۰/۶۴۵	PCFI=۰/۶۶۲	RMSEA=۰/۰۵۸	PCLOSE=۰/۳۰۱

نمودار ۶: مدل معادله‌ی ساختاری جهت تبیین رضایت از زندگی به واسطه‌ی بعد مناسکی دینداری

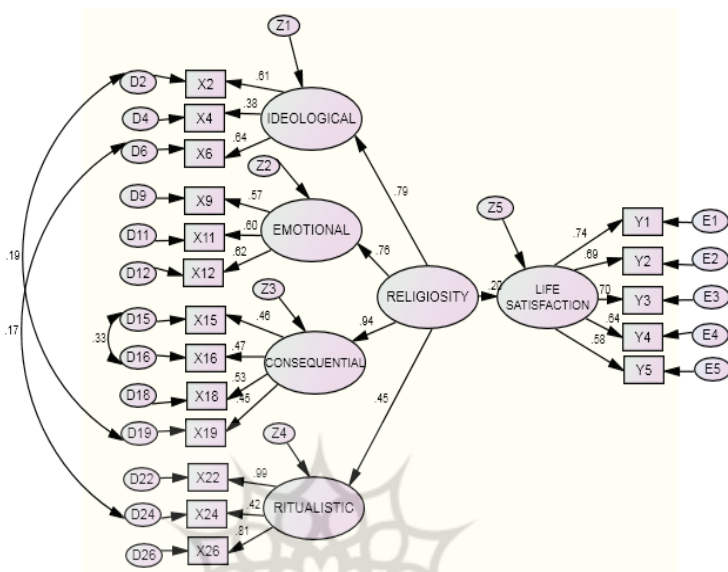
جدول ۸: برآورد مدل معادله‌ی ساختاری بعد مناسکی

P	برآوردهای استاندارد	برآوردهای غیر استاندارد	متغیر وابسته و مؤلفه‌های متغیرها		متغیرها
۰/۰۱۰	۰/۱۸۳	۰/۱۲۲	LIFE SATISFACTION	<---	RITUALISTIC
	۰/۹۹۲	۱/۰۰۰	X22	<---	RITUALISTIC
***	۰/۴۰۵	۰/۳۶۵	X24	<---	RITUALISTIC
***	۰/۸۰۹	۰/۷۷۹	X26	<---	RITUALISTIC
	۰/۷۳۳	۱/۰۰۰	Y1	<---	SATISFACTION LIFE
***	۰/۶۹۱	۰/۹۱۵	Y2	<---	SATISFACTION LIFE
***	۰/۶۹۴	۰/۸۲۱	Y3	<---	SATISFACTION LIFE
***	۰/۶۴۸	۰/۹۲۱	Y4	<---	SATISFACTION LIFE
***	۰/۵۸۱	۰/۹۹۴	Y5	<---	SATISFACTION LIFE

با توجه به جداول شماره‌های ۴، ۵، ۶ و ۷ می‌توان گفت که از میان ابعاد فردی دینداری یعنی ابعاد اعتقادی، عاطفی و پیامدی تنها بعد عاطفی با رضایت از زندگی رابطه‌ی مثبت معناداری دارد و بعد مناسکی که می‌توان گفت بعد اجتماعی دین است با رضایت از زندگی رابطه‌ی مثبت معناداری دارد.

شاخص‌های مقتصد ($CMIN/DF= ۱/۵۲۹$ ، $PNFI= ۰/۷۰۸$ ، $PCLOSE= ۰/۷۴۸$ و $RMSEA= ۰/۰۴۵$ ، $PCFI= ۰/۷۸۲$ و $CFI= ۰/۹۷۶$ و $TLI= ۰/۹۶۵$) محاسبه شده برای ارزیابی مدل ساختاری دینداری نشان می‌دهد که در مجموع داده‌های جمع‌آوری شده حمایت‌کننده‌ی مدل ساختاری تدوین شده هستند و مقادیر استاندارد در جدول شماره‌ی ۹ حاکی است که بین دینداری و رضایت از زندگی رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار ۷: مدل معادله‌ی ساختاری جهت تبیین رضایت از زندگی به واسطه‌ی متغیر دینداری

CMIN=۱۹۴/۱۶۷	DF=۱۲۷	P=۰/۰۰۰	CMIN/DF=۱/۵۲۹	CFI=۰/۹۴۳
TLI=۰/۹۳۱	PNFI=۰/۷۰۸	PCFI=۰/۷۸۲	RMSEA=۰/۰۴۵	PCLOSE=۰/۷۴۸

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

جدول ۹: برآورد مدل معادله‌ی ساختاری دینداری

P	برآوردهای استاندارد	برآوردهای غیر استاندارد	متغیر وابسته و مؤلفه‌های متغیرها		متغیرها
	۰/۷۹۴	۱/۰۰۰	IDEOLOGICAL	<---	RELIGIOSITY
***	۰/۷۵۶	۰/۹۶۲	EMOTIONAL	<---	RELIGIOSITY
***	۰/۹۳۶	۱/۲۰۴	CONSEQUENTIAL	<---	RELIGIOSITY
***	۰/۴۵۰	۱/۵۳۰	RITUALISTIC	<---	RELIGIOSITY
۰/۰۲۵	۰/۱۹۵	۰/۴۴۸	LIFE SATISFACTION	<---	RELIGIOSITY
	۰/۶۱۱	۱/۰۰۰	X2	<---	IDEOLOGICAL
***	۰/۳۷۷	۰/۳۴۴	X4	<---	IDEOLOGICAL
***	۰/۶۳۹	۱/۰۳۹	X6	<---	IDEOLOGICAL
	۰/۵۶۷	۱/۰۰۰	X9	<---	EMOTIONAL
***	۰/۶۰۲	۰/۹۳۵	X11	<---	EMOTIONAL
***	۰/۶۲۳	۰/۹۷۹	X12	<---	EMOTIONAL
	۰/۴۵۶	۱/۰۰۰	X15	<---	CONSEQUENTIAL
***	۰/۴۷۴	۰/۹۷۲	X16	<---	CONSEQUENTIAL
***	۰/۵۲۸	۰/۹۸۱	X18	<---	CONSEQUENTIAL
***	۰/۴۵۱	۰/۵۸۷	X19	<---	CONSEQUENTIAL
	۰/۹۸۵	۱/۰۰۰	X22	<---	RITUALISTIC
***	۰/۴۱۷	۰/۳۸۱	X24	<---	RITUALISTIC
***	۰/۸۱۴	۰/۷۸۹	X26	<---	RITUALISTIC
	۰/۷۳۶	۱/۰۰۰	Y1	<---	LIFE SATISFACTION
***	۰/۶۸۹	۰/۹۱۰	Y2	<---	LIFE SATISFACTION
***	۰/۷۰۰	۰/۸۲۶	Y3	<---	LIFE SATISFACTION
***	۰/۶۴۲	۰/۹۱۰	Y4	<---	LIFE SATISFACTION
***	۰/۵۷۸	۰/۹۸۶	Y5	<---	LIFE SATISFACTION

۶- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر با هدف بررسی رابطه بین دینداری و رضایت از زندگی در زنان سالمند (بالای ۶۰ سال) شهر یزد، به روش پیمایش انجام شد. ۲۶۵ زن سالمند ساکن در شهر یزد به روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند و به پرسشنامه‌ی مربوط پاسخ گفتند.

نتایج تحقیق حاضر نشان داد که برای مقیاس دینداری می‌توان گفت از بین چهار مؤلفه‌ی دینداری به ترتیب بعد پیامدی (۰/۹۲۱)، بعد اعتقادی (۰/۸۲۴)، بعد عاطفی (۰/۷۵۸) و بعد مناسکی (۰/۴۳۳) بیشترین وزن و اهمیت را در شکل‌دهی به دینداری سالمندان دارند. در واقع می‌توان گفت زنان سالمند بررسی شده، در مراسم دینی کمتر حضور دارند، ولی اعتقادات دینی آنها چنان قوی است که آثار آن را می‌توان در اعمال فردیشان دید چرا که بعد پیامدی و سپس بعد اعتقادی بیشترین وزن را در شکل‌دهی به دینداری این افراد دارد. در واقع زنان سالمند بررسی شده، در ابعاد فردی دینداری بیش از بعد اجتماعی دین یعنی مناسک و شعائر دینی پای‌بندی نشان می‌دهند.

نتایج آزمون فرضیه‌ی دوم نشان می‌دهد که بعد اجتماعی دین اگرچه کمترین وزن را در دینداری افراد دارد ولی بیشترین ارتباط را با رضایت از زندگی نشان می‌دهد و از بین ابعاد فردی دینداری (اعتقادی، عاطفی و پیامدی) تنها بعد عاطفی با رضایت از زندگی رابطه‌ی مثبت معنادار را

نشان می‌دهد. در واقع همان‌طور که دورکیم معتقد است حضور در مناسک و مراسم دینی موجب تقویت حس یگانگی و همدلی در بین افراد جامعه می‌شود و این می‌تواند منجر به احساس رضایت فرد از زندگی خود شود و از آنجا که در مراسم گروهی به اعتقاد دورکیم غلیان‌ها و احساسات شورمند مذهبی ظاهر می‌شود، می‌توان گفت که بعد عاطفی دینداری نیز می‌تواند در رضایت از زندگی تأثیرگذار باشد. یافته‌های تحقیق در بعد مناسکی با یافته‌های نیکویی و سیف (۱۳۸۴)، حاجی‌زاده و برغمندی (۱۳۸۹)، عبدالله پور و دیگران (۱۳۹۰)، چایمون و پاتنام (۲۰۱۰)، همسو می‌باشد اما با نتایجی که آلان لويس و دیگران (۱۹۹۶) و مای (۲۰۱۰) به دست آورده‌اند ناهم‌سوست. در تبیین این موضوع که چرا بعد اعتقادی و پیامدی رابطه‌ی معناداری را با رضایت از زندگی ندارد شاید بتوان گفت که گاهی اعتقادات دینی با برخی از اعتقادات و باورهای عرفی و گاه خرافات خلط می‌شود، یعنی در واقع اعتقادات و باورهای درست دینی به خوبی در فرد درونی نشده است و این باعث نارضایتی فرد از زندگی خود می‌شود؛ برای مثال چنانچه فرد به بیماری‌هایی مبتلا شود و با مشکلات و مصیبت‌هایی در زندگی خود مواجه گردد در توجیه آن می‌گوید که این کفاره‌ی گناهانش است و این باعث ناامیدی وی می‌شود در حالی که ناامیدی از درگاه خداوند بزرگترین گناه است و مطابق آیات و روایات مختلف مشکلات و مصیبت‌های وارد بر افراد امتحان الهی است و جز گروه کافران کسی از رحمت الهی ناامید

نمی‌شود. چنانچه اعتقادات دینی در فرد به خوبی درونی شود در اعمالش نیز منعکس می‌گردد یعنی اگر فرد بتواند به سبک زندگی دینی و اسلامی روی آورد می‌تواند برکات آن را در زندگی خود مشاهده کند و سبک زندگی اسلامی یعنی بعد پیامدی دین.

در بررسی فرضیه‌ی سوم نتایج تحقیق نشان داد که دینداری به طور کلی با رضایت از زندگی رابطه‌ی مثبت معناداری دارد. این نتیجه با یافته‌های عظیمی هاشمی (۱۳۸۳)، نیکویی و سیف (۱۳۸۴)، گواهی جهان (۱۳۸۶)، نصیری و جوکار (۱۳۸۷)، نادری و دیگران (۱۳۸۸)، حاجی زاده و برغمندی (۱۳۸۹)، رضاپور و همکاران (۱۳۸۹)، عبدالله پور و دیگران (۱۳۹۰)، نادی و سجادیان (۱۳۹۰)، اندرسون (۲۰۰۹)، دافی و دیگران (۲۰۰۹)، ون پراگ و همکاران (۲۰۱۰)، رامان (۲۰۱۰)، چایمون و پاتنام (۲۰۱۰)، ایکهورن (۲۰۱۱) و اوکولیز- کوزارین (۲۰۱۱) همسوست، اما با نتایجی که ایلسون و گای (۱۹۹۰)، آلان لوپس و دیگران (۱۹۹۶)، دوراهی و دیگران (۱۹۹۸) و مای (۲۰۱۰) به دست آورده‌اند ناهمسوست.

از آنجا که مذهب می‌تواند از طریق افزایش توانایی افراد در حفظ بهزیستی کلی، به ویژه در بین افراد مسن در محافظت از سلامت جسمی افراد سهیم باشد، سالمندان باید بیشتر از منابع مذهبی مانند دعا و نیایش، توکل و توسل به خداوند برای مقابله با مشکلاتشان استفاده کنند تا به یک نوع آرامش درونی برسند. داشتن معنا و هدف در زندگی، احساس

تعلق داشتن به منبعی والا، امیدواری به کمک و یاری خداوند در شرایط مشکل‌زای زندگی، برخورداری از حمایت‌های اجتماعی، حمایت روحانی و مانند آن همگی از جمله منابعی هستند که افراد مذهبی با بهره‌مندی از آنها می‌توانند در مواجهه با حوادث فشارآور زندگی آسیب کمتری را متحمل شوند و از آنجا که آگاهی بیشتر از مذهب عامل مهمی در بهبود سلامتی است، از این رو زنان سالمند می‌توانند با شرکت بیشتر در جلسات مذهبی به بهبود سلامتی خود کمک کنند.

گروه‌های مذهبی یکی از منابع حمایت اجتماعی برای سالمندان به ویژه برای زنان سالمند است. شرکت فعال متدینان در فعالیت‌های اجتماعی و دینی، یک شبکه‌ی اجتماعی معتمد فراهم می‌کند که در هنگام مشکلات و ناراحتی‌ها حمایت لازم را از زنان به عمل می‌آورد و از دردهای آنان می‌کاهد.

همچنین باید گفت که کارگزاران اجتماعی شدن - همچون رسانه‌های جمعی و متولیان دینی در مساجد و محافل دینی - باید افراد جامعه را با اعتقادات صحیح مذهبی آشنا کنند و به ارائه‌ی مدل صحیحی از سبک زندگی اسلامی بپردازند.

منابع

- ◀ قران کریم
- ◀ نهج البلاغه
- ◀ اکبری، رمضان. «کارکردهای فردی و اجتماعی دین»، سخن صبا، ش ۱ (۱۳۸۹).
- ◀ علامه مجلسی، ۱۴۰۴. بحارالانوار، بیروت، الوفاء.
- ◀ برک، لورا ای ۱۳۸۶. روان‌شناسی رشد (از نوجوانی تا پایان زندگی). ترجمه‌ی یحیی سید محمدی، تهران، ارسباران.
- ◀ بهنام، جمشید ۱۳۸۳. تحولات خانواده پویایی خانواده در حوزه‌های فرهنگی گوناگون، ترجمه‌ی محمد جعفر پوینده، تهران، ماهی.
- ◀ چلبی، مسعود و سید محسن موسوی. «بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر شادمانی در سطوح خرد و کلان»، جامعه‌شناسی، دوره نهم، ش ۱ و ۲، (۱۳۸۷).
- ◀ جمشیدیها، غلامرضا و علی‌رضا قبادی. «تحلیل جامعه‌شناختی از مراسم و مناسک دینی با تأکید بر مراسم عاشورا»، تاریخ اسلام، ش ۳۰، (۱۳۸۶).
- ◀ حاجی زاده میمندی، مسعود و مهدی یرغمندی. «رابطه عمل به باورهای دینی و رضایت از زندگی در بین سالمندان»، سالمند، ش ۱۵، (۱۳۸۹).
- ◀ رضاپور، یوسف، آیت‌اله فتحی، مرضیه سرداری، اصغر شیرعربی پور. «بررسی رابطه دینداری و وضعیت اقتصادی- اجتماعی دانشجویان با رضایت از زندگی: با تعدیل‌گری مؤلفه‌های سلامت روانی»، روان‌شناسی دانشگاه تبریز، سال ۵، ش ۸۹، (۱۳۸۹)
- ◀ ربانی، رسول و سید صمد بهشتی. «بررسی تجربی رابطه‌ی دینداری و رضایت از زندگی»، علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، (بهار و تابستان ۱۳۹۰).
- ◀ زکی، محمد علی. «اعتبار یابی مقیاس چند بعدی رضایت از زندگی دانش‌آموزان»، روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، سال ۱۳، ش ۱، (۱۳۸۶).
- ◀ سرائی، حسن ۱۳۸۲. روش‌های مقدماتی تحلیل توزیع و ترکیب جمعیت با تأکید بر

- ترکیب سنی، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.
- ◀ صادقی، محمود ۱۳۷۸. جایگاه دین در سلامت روانی، تهران، طریق کمال.
- ◀ عبدالله پور، نارزی، سید مهدوی اقدم، میر روح الله. قلی زاده، حسین و علی اشرفی، زینب زکی. «رابطه بین دینداری و رضایت از زندگی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز»، تربیت/اسلامی، سال ۶، ش ۱۲، (۱۳۹۰).
- ◀ عظیمی هاشمی، مژگان. «رضایت از زندگی و دینداری در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه (شهرهای فردوس، درگز و نواحی آموزشی ۴،۵،۷ مشهد)»، علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، سال ۱، ش ۳، (۱۳۸۳).
- ◀ گواهی جهان، فاطمه. «رابطه بین داشتن معنا در زندگی و رضایت از زندگی زنانی»، روانشناسی و علوم تربیتی، (۱۳۸۶).
- ◀ معتمدی، عبدالله، جواد اژه‌ای، پرویز آزاد فلاح و علیرضا کیامنش. «بررسی رابطه بین گرایش‌های مذهبی و سالمندی موفق»، دانشور رفتار سال ۱۲، ش ۱۰، (۱۳۸۴).
- ◀ نادری، فرح. پرویز عسگری، خدیجه روشنی، و مریم مهری آدریانی. «رابطه هوش معنوی و هوش هیجانی با رضایت از زندگی سالمندان»، یافته‌های نو در روان‌شناسی، سال ۵، ش ۱۷، (۱۳۸۸).
- ◀ نادی، محمد علی و ایلناز سجادیان. «تحلیل روابط معنای معنوی با بهزیستی معنوی، شادی ذهنی، رضایت از زندگی، شکوفایی روانشناختی، امید به آینده و هدفمندی در زندگی دانشجویان»، طلوع بهداشت، دانشکده بهداشت یزد، سال ۱۰، ش ۳ و ۴ (۱۳۹۰).
- ◀ نصیری، حبیب الله و بهرام جوکار. «معناداری زندگی، امید، رضایت از زندگی و سلامت روان»، پژوهش زنان، دوره ۶، ش ۲، (۱۳۸۷).
- ◀ نیکویی، مریم و سوسن، سیف. «بررسی رابطه‌ی دینداری با رضایتمندی زنانی»، تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره، ج ۴، ش ۱۳، (۱۳۸۴).
- ◀ همیلتون، ملکوم ۱۳۸۱. «جامعه‌شناسی دین»، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، تهران، تیبان.
- Alan Lewis, Christopher, Stephen Joseph & Kirsty Elizabeth Nobel, 1996. *Is religiosity association with life satisfaction?*, Psychological Re-

ports.

➤ Costello, <https://gustavus.edu/psychology/documents/KellyAnderson-Spr09.pdf>

➤ Chaeyoon, Lima & Robert D Putnam. "Religion and social network-sand life satisfaction" *American Sociological Review*, 73(6): (2010).

➤ Dorahi, Martin J, Christopher, Alan Lewis, John F. Schumaker, Robert, Akuamoah-Boateng, M.C. Duze, & Thokozile E Sibiya. "A croos-cultural ananlysis of religion and life satisfaction. *Mental Health, Religion & Culture*, 1(1): (1998).

➤ Duffy, Ryan D, Trisha L Raque-Bogdan, & Michael F. Steger, (2009). "Students in Transition: Life Satisfaction Predictors of Incoming College Students", www.counseling.umd.edu/Infodata/lifesatpredictors.pdf

➤ Eichhorn, Jan (2011). Happiness for believers? Contextualizing the effects of religiosity on life- satisfaction, *European Sociological Review Advance Access published April 20, 2011 European Sociological Review*, <http://esr.oxfordjournals.org/content/early/2011/04/20/esr.jcr027.abstract>

➤ Ellison, Christopher. G & David Gay. "Religion, religious commitment and life satisfaction among Black Americans", *The Sociological Quarterly*, 31(1): (1990).

➤ Myers, D. G. (2000), "The Funds, Friends, and Faith of Happy People", *American Psychologist*, 55(1): 56-67.

➤ Raman, Jerode R (2010) Correlates of Tertiary Student Life Satisfaction A thesis in Master of Applied Psychology in The University of Waikato

➤ Van Praag, Bernard M.S. & Dmitri Romanov, & Ada, Ferrer-i-Carbonell, "Happiness and financial satisfaction in Israel: Effects of religiosity, ethnicity, and war" *Journal of Economic Psychology*, Elsevier, vol. 31(6), (December 2010).